

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені І. І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА ІНОЗЕМНИХ МОВ ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ

ЛАТИНСЬКА МОВА

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

до практичних занять та самостійної роботи
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 162 Біотехнології та біоінженерія

ОДЕСА
ОЛДІ+
2024

УДК 811.124'02(072)

Л272

Укладачі:

Л. А. Миронова, ст. викл. кафедри іноземних мов професійного спрямування Одеського національного університету імені І.І. Мечникова;

В. О. Ульянова, к. філол. н., доц. кафедри іноземних мов професійного спрямування Одеського національного університету імені І.І. Мечникова.

Рецензенти:

М. Д. Кириллова, к. філол. н., доц. кафедри теорії та практики перекладу Одеського національного університету імені І.І. Мечникова;

Т. Л. Караваєва, к. філол. н., доц. кафедри іноземних мов професійного спрямування Одеського національного університету імені І.І. Мечникова.

*Рекомендовано до друку вченою радою
факультету романо-германської філології ОНУ імені І. І. Мечникова.*

Протокол № 11 від 27 червня 2024 р.

Л272 **Латинська мова** : методичні рекомендації до практичних занять та самостійної роботи для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 162 Біотехнології та біоінженерія / уклад.: Л. А. Миронова, В. О. Ульянова. – Одеса : ОЛДІ+, 2024. – 36 с.

Методичні рекомендації до практичних занять та самостійної роботи містять теоретичний матеріал з основ фонетики, морфології, словотвору, принципів утворення назв та термінів у ботанічній номенклатурі, а також перелік питань для самоконтролю та список рекомендованої літератури.

УДК 811.124'02(072)

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
Змістовий модуль 1. Латинський алфавіт. Система дієслова та теперішній час дійсного способу активного стану.	
Тема 1. Латинський алфавіт. Вимова голосних і приголосних.	
Буквосполучення	6
Тема 2. Довгота і короткість голосних. Наголос	10
Тема 3. Морфологія. Граматична будова латинської мови. Поняття про дієслово. Словникова форма дієслова. Граматичні категорії дієслова. Визначення дієвідміни й основи дієслова	12
Тема 4. Наказовий спосіб. Утворення форм однини та множини. Заперечна форма наказового способу	14
Тема 5. Теперішній час дійсного способу активного стану. Особливості відмінювання неправильного дієслова sum, esse	16
Змістовий модуль 2. Іменні частини мови. Граматичні категорії іменника та прикметника. Біномінальна номенклатура.	
Тема 6. Іменник. Граматичні категорії іменника. Поділ на відміни. Запис іменника у словнику. Визначення основи іменника	18
Тема 7. I відміна іменників. Відмінювання в однині та множині. Неузгоджене означення	20
Тема 8. II відміна іменників. Іменники чоловічого та середнього роду. Винятки щодо роду. Відмінювання іменників	22
Тема 9. Прикметник I-II відміни. Запис прикметників у словнику. Відмінювання. Узгодження прикметника з іменником. Вживання прикметників I-II відмін у анатомічній термінології	24
Тема 10. III відміна іменників. Особливості запису у словнику. Визначення основи. Приголосна, голосна та мішана групи. Відмінювання іменників ...	25

Тема 11. III відміна прикметників. 3 групи прикметників. Запис у словнику та визначення основи прикметників. Прикметники III відміни у біологічній термінології	28
Тема 12. IV відміна іменників. V відміна іменників. Винятки за родом. Відмінювання. Узгодження з прикметниками I-III відмін. Біномінальна номенклатура	30
Рекомендована література	35

ПЕРЕДМОВА

Метою курсу латинської мови є формування професійних компетентностей та закладання основи знань з термінології з перспективою їх подальшого використання у професійній діяльності.

Методичні рекомендації укладено відповідно до робочої програми з навчальної дисципліни «Латинська мова» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 162 Біотехнології та біоінженерія. Методичні рекомендації містять теоретичний матеріал з основ фонетики, морфології та словотвору, принципів утворення термінів у біології, перелік питань для самоконтролю та список рекомендованої літератури.

В результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти буде **знати** основи граматики, а також буде вміти користуватися латинським словником; читати фахові тексти та граматично правильно вживати біологічні терміни у професійному спілкуванні.

**ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ФОНЕТИКА ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ.
СИСТЕМА ДІЄСЛОВА ТА ТЕПЕРІШНІЙ ЧАС ДІЙСНОГО СПОСОБУ
АКТИВНОГО СТАНУ.**

Тема 1. Латинський алфавіт. Вимова голосних і приголосних.

Буквосполучення.

В латинському алфавіті є 24 літери:

Друковані літери	Їх назва	Вимова
Aa	а	а
Bb	бе	б
Cc	це	ц, к
Dd	де	д
Ee	е	е
Ff	еф	ф
Gg	ге	г
Hh	га	г, х
Ii	і	і, й
Jj	йота	й
Kk	ка	к
Ll	ель	ль
Mm	ем	м
Nn	ен	н

Oo	o	o
Pp	pe	п
Qq	ку	к
Rr	ep	р
Ss	ec	с,з

Tt	te	т
Uu	y	у
Vv	ve	в
Xx	ікс	кс, кз
Yy	іпси́лон	і
Zz	зета	з, ц

Римляни запозичили свій алфавіт від греків і пристосували його до своїх потреб. Дві останні букви алфавіту у, z зустрічаються тільки в словах, запозичених з грецької мови. З великої літери в латинській мові пишуться слова на початку речення, власні імена, географічні назви, назви місяців, назви народів, прикметники і прислівники, утворені від назв народів.

Наприклад:

Marcus – Марк

Galenus – Гален

Roma – Рим

December – грудень.

У латинській мові звуки поділяються на голосні і приголосні. Для

позначення голосних звуків вживаються букви а, е, і, о, у. Буква а вимовляється як [а]: aórtá [аорта] аорта, ab [аб] від; е читається як [е]: dens [денс] зуб, vértebra [вертебра] хребець, ego [его] я; і читається як українське [і]: víta [віта] життя, intérnus [інтернус] внутрішній. Її варіант літера j була введена у латинський алфавіт після класичної епохи. Як в класичній латинській мові, цей звук може передаватись за допомогою літери i. Між голосними або на початку слова перед голосними а, е, о, у, з якими утворює окремий склад, буква і читається як [й]; в цих випадках замість і може вживатися літера j:

i + a [я]: iam [ям] вже;

i + e [є]: iéscur [єкур] печінка;

i + o [йо]: májor [майор] більший;

i + u [ю]: jejúnum [єюнум] порожня кишка.

o вимовляється як [о]: ódor [одор] запах, forámen [форамен] отвір; **u** читається як українське [у]: túmor [тумор] пухлина, génu [гену] коліно, rúrus [пурус] чистий;

y (іпсилон, ігрек) читається як українське [і]: bútyrum [бутірум] масло, gýrus [гірус] коло.

Y вживається в словах грецького походження, найчастіше у префіксах та у коренях:

hyper- [гіпер] - над, понад норму: hypertónía [гіпертонія] підвищений кров'яний тиск;

hypo- [гіпо] - під, нижче: hypotónía [гіпотонія] знижений кров'яний тиск; dys- [діс]- розлад функції: dyspnóë [діспное] задишка, dyspépsia [діспепсія] диспепсія;

hydr- [гідр] - вода; Hydrárgyrum [гідраргірум] ртуть;

myo- [міо] - м'яз: myóma [міома] м'язова пухлина;

mys [мік] – грибок: mycósisis [мікозіс] захворювання, спричинене грибками; oxu- [оксі] - кислий: óxudum [оксідум] окис.

В латинській мові чотири дифтонги: ae, oe, au, eu. Дифтонг - це комбінація двох голосних букв, які утворюють один склад. Дифтонги ae, oe

вимовляються як українське [e]: *aes* [es] мідь, *aegrótus* [егротус] хворий, *gangráena* [гангрена] гангрена, змертвіння, *oesophágus* [езофагус] стравохід. Іноді в слові поруч стоять дві голосні, які зовні дуже схожі на дифтонг (a+e, o+e), але насправді вони не є дифтонгом, в такому випадку обидві голосні вимовляються роздільно, тоді над е ставляться дві крапки: *aër* [aer] повітря, *poëta* [поета] поет. Дифтонг *ai* вимовляється як українське *au* (з коротким *у*): *áuris* [ауріс] вухо, *áurum* [аурум] золото, *áutor* [аутор] письменник. *Eu* вимовляється як *eu* (з коротким *у*): *Európa* [єуропа] Європа, *pléura* [плеура] плевра.

Переважна більшість приголосних вимовляється як відповідні приголосні в українській мові. Окремого пояснення вимагають лише деякі приголосні.

“С” перед голосними *a, o, u*, перед приголосними *i* в кінці слова вимовляється як “к”, наприклад: *cuprum* (купрум) – мідь, *caput* (капут) – голова, *color* (кольор) – колір, *cor* (кор) – серце, *lasc* (ляк) – молоко. “С” перед голосними *e, i, u*, дифтонгами *ae, oe, eu* вимовляються як “ц”, наприклад: *cerebrum* (церебрум) – мозок, *cito* (ціто) – швидко, *caecus* (цекус) – сліпий, *coena* (цена) – обід.

“G” вимовляється як г (дзвінка), наприклад: *gutta* (гутта) – крапля, *gaudeamus* (гаудеамус) – радіймо. “H” вимовляється як українське “г”, наприклад: *herba* (герба) – трава, *homo* (гомо) – людина.

У класичному латинському алфавіті не було букви *J j* (йота): її ввели лише в XVI ст. для позначення нескладового *i*. Не було в латинському алфавіті й букви *W w* (дубль-ве), але в біологічній номенклатурі вона вживається при написанні власних назв, запозичених з європейських мов: *Avena wiestii* – Вівсюг Вієста.

“K” вимовляється як українське “к”. Вживається рідко, переважно в словах грецького походження, наприклад: *Kalendae* (календе) – календи (так римляни називали перший день кожного місяця), *Kalium* (калій) – калій. “L” вимовляється м'яко, як українське “ль”. Наприклад: *lupus* (люпус) – вовк, *locus* (льокус) – місце. “Q” вживається лише в сполученні з “u” (*qu*) і вимовляється як “кв”, наприклад: *aqua* (аква) – вода, *quartus* (квартус) –

четвертий. “S” вимовляється як українське “с” , наприклад: os (ос) – кістка, sanus (санус) – здоровий. Якщо “S” стоїть між двома голосними, а також між голосною і приголосними m або n, то тоді s вимовляється як українське “з” : rosa (роза) – троянда, causa (кауза) – причина.

“X” вимовляється як українське “кс”, а між голосними як “кз”: lex (лекс) – закон, exemplum (екземпль) – приклад, зразок. “Z” вимовляється як українське “з” (навіть – дз), наприклад: zona (зона) – пояс, інколи у словах не грецького походження вимовляється як “ц”: zincum (цинк) – цинк (слово арабського походження).

Крім простих приголосних в латинській мові є сполучення двох приголосних. В деяких словах, запозичених з грецької мови, вживаються сполучення з “h” :

ch — [x] Chloroformium [хльороформіум] — хлороформ

ph — [ф] pharmaceuta [фармацеута] — фармацевт

rh — [р] Rheum [реум] — ревіль

th — [т] therapia [терапія] — лікування

Сполучення ngu перед голосними вимовляється як українське “нгв”: Lingua (лінгва) – мова, язик, sanguis (сангвіс) – кров.

Сполучення su перед голосними вимовляється як українське “св” в тих випадках, коли su з голосною утворює один склад, а якщо ні і якщо su стоїть під наголосом, то воно вимовляється як “су”. Наприклад: consuetudo (консвєтудо) – звичка, suavis (свавїс) – солодкий, але suus (суус) – свій.

Сполучення ti перед голосними вимовляється як українське “ці”. Крім тих випадків, коли перед ti стоять s, t, x. Наприклад: satis – досить, ratio – розум, bestia – звір, тварина, mixtio – суміш.

Тема 2. Фонетика. Довгота і короткість голосних. Наголос.

В латинській мові, як і в українській, є стільки складів у слові, скільки є голосних. Складотворчим звуком є лише голосний. Один приголосний звук складу не утворює. У складі може бути один звук і більше. Здебільшого склади утворюються одним голосним у сполученні з приголосним. Поділ на склади у латинській мові здійснюється: 1) між двома голосними: zé-a –

кукурудза; 2) між голосним (або дифтонгом) і приголосним: *li-num* – льон, *pi-per* – перець; *lau-rus* – лавр; 3) між голосним і групою “*muta cum liquida*” – сполученням *b, p, d, t, c, g* з *r, l* (*br, bl, pr, pl, dr, dl, tr, tl, cr, cl, gr, gl*): *ni-grum* – чорне, *se-drus* – кедр; 4) між двома або трьома приголосними: *sil-va* – ліс, *men-tha* – м’ята. На відміну від української мови, де всі голосні вимовляються однаково, римляни розрізняли голосні довгу і короткі і відповідно довгі голосні вимовляються довго, протяжно, а інші – коротко. Довгота голосного позначається на письмі рисою (-), а короткість – дужкою (~).

В латинській мові розрізняють довготу і короткість складів за природою і за положенням. Довгота і короткість складів за природою склалась історично і позначається у словниках. За природою дифтонги завжди довгі. Наприклад: *natūra* – природа, *insūla* – острів, *coena* – обід. Також довготу та короткість можна визначити за положенням літери у слові. Склад є довгим, якщо після нього стоять два або більше приголосних. Наприклад: *argumentum* - доказ, голосний є довгий тому, що після нього стоять два приголосних *nt*. “*X*” і “*Z*” створюють позицію довготи, тому що їх вважають складними приголосними (*кс, дз*), наприклад: *complexus* – сполучення (голосний *e* є довгим, тому що він стоїть перед складним приголосним “*x*”). Голосний вважається коротким, якщо він стоїть перед іншим голосним або перед приголосним “*h*”: *video* – бачу, *linea* – лінія, *contraho* – з’єдную, стягую. Сполучення *ch, ph, rh, th*, які вимовляються як один звук, не роблять попереднього голосного звука довгим, наприклад: *stomachus* – шлунок. Голосний звук є коротким при збігу приголосних “*b*”, “*p*”, “*d*”, “*t*”, “*c*” із наступним *r* або *l*: *vertebra* – хребець, *cerebrum* – мозок. Дифтонги завжди довгі: *gangraena* - запалення, гангрена.

При постановці наголосу слід пам’ятати, що відлік складів ведеться з кінця слова. В латинській мові наголос стійкий. Він ставиться на другому складі від кінця, якщо цей склад є довгий, а якщо він короткий, то наголос ставиться на третьому складі від кінця. На першому складі з кінця слова, наголос не ставиться ніколи. Наприклад: *planta* – рослина, *aegrōtus* – хворий, *viōla* – фіалка, *exemplar* – приклад, *amoeba* - амеба. Якщо у складі за голосним

йде тільки один приголосний, то такий склад може бути і коротким, і довгим залежно від якості самого голосного (довгота за природою). У таких випадках у підручниках і словниках позначається знаком довготи (-) чи короткості (˘) П склад з кінця. Наприклад: infūsum – настій. Крім того, слід пам'ятати довготу і короткість деяких суфіксів, які часто зустрічаються у біологічній термінології. Довгими у латинській мові вважаються суфікси al, ar, at, in, iv, os, ur, ut, (fibrōsus – волокнистий). До коротких належать: ic, id, il, it, ol, ul, (aromaticus – пахучий).

Велика буква в біологічній термінології за певними правилами. Вона вживається на початку речення, а також з великої букви пишуться:

- власні імена: Carólus Linnaeus (Карл Лінней), Aristotēles (Аристотель), Caesar (Цезар);

- географічні назви та назви народів, місяців і похідні від них прикметники і прислівники: Ukraīna (Україна), Roma (Рим), Romānus (римський), Latīnus (латинський), Latīne (по-латині), Ianuarius (січень);

- у біологічній номенклатурі родові назви та назви сімей рослин та тварин: Chamomilla (ромашка), Quercus (дуб), Ciconia (лелека);

- назви хімічних елементів: Calcium (кальцій), Kalium (калій).

Питання для самоконтролю

1. Скільки голосних літер в латинській мові?
2. Які є дифтонги та як вони вимовляються?
3. Які буквосполучення властиві словам грецького походження?
4. Як визначити довготу та короткість складів?
5. На який склад наголос не ставиться ніколи?

Тема 3. Морфологія. Граматична будова латинської мови.

Поняття про дієслово. Словникова форма дієслова.

Граматичні категорії дієслова.

Визначення дієвідміни й основи дієслова.

За своєю граматичною будовою латинська мова належить до синтетичних мов. Це означає, що на відміну від мов з аналітичною будовою, граматичні відношення у ній виражаються шляхом зміни форми слова – додаванням до

основи суфіксів або флексій (закінчень). Дієслово – частина мови, яка позначає дію. Відповідає на питання «що робити?», «що зробити?». Дієслово змінюється за станами, способами, часами, числами та особами. Граматичні категорії дієслова:

1. *Persona* (особа):

Persona prima – перша особа (я, ми)

Persona secunda – друга особа (ти, ви)

Persona tertia – третя особа (він, вона, воно, вони).

2. *Numerus* (число):

Numerus singularis – однина

Numerus pluralis – множина.

3. *Modus* (спосіб):

Modus indicativus – дійсний спосіб (реальна дія);

Modus conjunctivus - умовний спосіб (можлива дія, заклик до дії);

Modus imperativus – наказовий спосіб (наказ діяти).

Окремим способом у латинській мові виступає неозначена форма – інфінітив (*modus infinitivus*).

4. *Genus* (стан):

Genus activum – активний стан (особа виконує дію);

Genus passivum - пасивний стан (особа є об'єктом дії).

5. *Tempus* (час):

Tempus praesens – теперішній час;

Tempus imperfectum – минулий час недоконаного виду;

Tempus futurum I – майбутній перший;

Tempus futurum II – майбутній другий;

Tempus perfectum – минулий доконаного виду;

Tempus plusquamperfectum – давноминулий час.

6. Дієвідміна – *coniugatio*.

В латинській мові дієслова поділяються на чотири дієвідмини в залежності від закінчення основи. В I – й дієвідміні основа дієслова закінчується на – а, у

2-й – на –е, у 3-й – на приголосний або на –и, в 4-й – на –і. Основа дієслова визначається відкиданням від неозначеної форми закінчення –re у дієслів 1,2,4 дієвідміни і закінчення – ěre в третій дієвідміні.

Основні форми дієслова це:

1. Praesens Indicativi activi (перша особа теперішнього часу дійсного способу активного стану). Закінчення – о.
2. Perfectum indicativi activi (перша особа минулого часу дійсного способу активного стану). Закінчення – і.
3. Supinum (супін). Близький до дієприкметника. Закінчення –um. Supinum (віддієслівний іменник) вважають основною дієслівною формою, від його основи утворюються дієприкметники – participium perfecti passivi – та деякі іменники.
4. Infinitivus praesentis activi (неозначена форма дієслова теперішнього часу активного стану, інфінітив). Закінчення –re: ornā –re – прикрашати, movē –re – рухати, leg –ĕre – збирати, audi –re – слухати. Спрощений запис дієслів у словнику складається з двох форм:

1. Praesens Indicativi activi (перша особа теперішнього часу дійсного способу активного стану). Закінчення – о.
2. Infinitivus praesentis activi (неозначена форма дієслова теперішнього часу активного стану, інфінітив). Закінчення –re: curā –re – лікувати, solvĕ –re – розчиняти, leg–ĕre – збирати, audi –re – слухати.

Питання для самоконтролю

1. Скільки дієвідмін є в латинській мові?
2. Як визначити дієвідміну дієслова?
3. Як визначається основа дієслова?
4. Як записується дієслово у словнику?
5. Скільки є часів в латинській мові?

Тема 4. Наказовий спосіб. Утворення форм однини та множини.

Заперечна форма наказового способу.

Наказовий спосіб в латинській мові має лише 2-гу особу однини та множини. Вживається як ствердна, так і заперечна форма. Наказовий спосіб

для другої особи однини – це чиста основа для 1, 2, 4 дієвідмін, а для 3 – її дієвідміни – до основи дієслова додається закінчення – e.

Наказовий спосіб для другої особи множини утворюється додаванням до основи дієслова закінчення – te. У 3 дієвідміні це закінчення приєднується через сполучну голосну – i-.

Sing.: pl.

Labora ! – працюй laborate ! - працюйте Miscere ! – змішуй miscete !

- змішуйте Scribere ! – пиши scribite ! - розчиняйте Sentire ! -

відчувай sentite ! - відчувайте. Imperativus до дієслова esse:

2 особа однини es ! будь!

2 особа множини: este! будьте!

Imperativus negativus (заперечна наказова форма) складається з заперечної частки noli для другої особи однини і заперечної частки nolite для 2 особи множини і форми інфінітива.

Sing.

Pl.

Noli laborare - не працюй, nolite laborare – не працюйте;

Noli miscere – не змішуй, nolite miscere - не змішуйте;

Noli scribere – не пиши, nolite scribere - не пишть;

Noli sentire – не відчувай (не думай), nolite sentire - не відчувайте.

Виняток становлять форми 2-ї особи однини для дієслів:dicere– говорити, dic!–говори!; facere – робити, fac! – роби!; ducere – вести, duc! – веди!

Питання для самоконтролю

1. Які форми має наказовий спосіб?
2. Як утворюється множина наказового способу?
3. Які дієслова становлять винятки при утворенні наказового способу?
4. В якій формі стоїть дієслово в заперечній формі наказового способу?

Тема 5. Теперішній час дійсного способу активного стану.

Особливості відмінювання неправильного дієслова

sum, esse.

Щоб провідміняти дієслово в Praesens indicativi activi необхідно до основи теперішнього часу (інфекта) приєднати особові закінчення:

Особа Однина Множина

1. - o - mus

2. - s - tis

3. - t - nt

Слід пам'ятати, що:

- у першій особі singularis у дієслів I дієвідміни голосний основи -a, зливаючись з особовим закінченням -o, переходить в -o;

- у III дієвідміні між основою і закінченням у другій і третій особі singularis та в першій і другій особі pluralis з'являється сполучний голосний -i, а в третій особі pluralis -u;

- у дієслів IV дієвідміни сполучна голосна (-u-) ставиться тільки в третій особі множини. У латинській мові, на відміну від української, особові займенники при дієслові звичайно не ставляться. Особа визначається за особовим закінченням дієслова.

Зразки відмінювання дієслів

I дієвідміна:

Laboro, āre (основа labora –) – працювати

Sing. Pl.

1. labora – o (laboro) 1. laborā – mus

2. labora – s 2. laborā - tis

3. labora – t 3. labora - nt

II дієвідміна:

Misceo, ēre (основа misce-) – змішувати

Sing. Pl.

1. misce – o 1. miscē - mus
2. misce – s 2. miscē - tis
3. misce – t 3. misce – nt

III дієвідміна:

Scribo, ěre (основа scrib -) – писати

Sing. Pl.

1. scrib – o 1. scrib – ě- mus
2. scrib– i – s 2. scrib– ě - tis
3. scrib – i - t 3. scrib– u – nt

IV дієвідміна:

Sentio, ĩre (основа senti -) – відчувати, думати

Sing. PL.

1. senti – o 1. sentĭ - mus
2. senti – s 2. sentĭ - tis
3. senti - t 3. senti – u – nt

Дієслово sum, esse - бути.

Належить до групи неправильних дієслів. Його словникові форми : sum, fui, -, esse. Дієслово не належить до жодної дієвідмини й утворює форми теперішнього часу дійсного способу суплетивно (від різних основ). Це дієслово відмінюється за окремим зразком.

Praesens indicativi дієслова sum, esse:

Sing.	Pl.
1. sum	1. sumus
2. es	2. estis
3. est	3. sunt

У реченні дієслово esse може вживатися як простий присудок і як зв'язка у складеному присудку. Як простий присудок дієслово esse має значення “бути, існувати, знаходитися”. У таких випадках при перекладі українською мовою воно не пропускається. Наприклад: Sunt plantae arvenses, pratenses, silvaticae, hortenses, stepposae et cetera. – Існують рослини польові, лучні, лісові, садові,

степові та інші. *Universitas Agraria Nationalis in Kiiovia est.* – Національний аграрний університет знаходиться в Києві. Як зв'язка в складеному присудку дієслово *esse* може перекладатися відповідно або пропускатися. Іменна частина складеного присудка в латинській мові завжди стоїть у називному відмінку, в українській мові – в називному або орудному. Наприклад: *Avena sativa et Triticum durum plantae cultae sunt.* – Овес посівний і Пшениця тверда – культурні рослини. *Botanica disciplina naturalis est.* – Ботаніка є природничою дисципліною. У латинській мові вільний порядок слів. Однак у навчальній літературі дотримуються так званого граматичного порядку слів, коли підмет стоїть на початку речення, а присудок – в кінці. Означення завжди стоїть після означуваного слова, а додаток, як правило, – перед присудком. Наприклад: *Daucus planta oleracea est.* – Морква – овочева культура. *Betula verrucosa et Alnus glutinosa in silvis crescunt.* – Береза бородавчаста і Вільха клейка ростуть у лісах. У латинській мові особові займенники при дієсловах, як правило, не вживаються. При перекладі українською мовою займенники додаються. Наприклад: *Studiosus facultatis biologicae sum.* – Я студент біологічного факультету.

Питання для самоконтролю

1. Яку особливість мають дієслова I дієвідміни при утворенні теперішнього часу активного стану?
2. Які сполучні голосні вживаються при утворенні теперішнього часу?
3. Які особові закінчення додаються для утворення теперішнього часу?

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ІМЕННІ ЧАСТИНИ МОВИ. ГРАМАТИЧНІ КАТЕГОРІЇ ІМЕННИКА ТА ПРИКМЕТНИКА. БІНОМІНАЛЬНА НОМЕНКЛАТУРА.

Тема 6. Іменник. Граматичні категорії іменника. Поділ на відміни.

Запис іменника у словнику. Визначення основи іменника.

У латинській мові іменник має такі граматичні категорії:

1. три роди (genus): genus masculīnum (m) – ч. р.;

genus feminīnum(f) –ж. р.;

genus neutrum (n) – с. р.

Рід іменників визначається: а) за значенням слова; б) за закінченням називного відмінка однини. За значенням іменниками чоловічого роду є: назви осіб і тварин чоловічої статі; назви років, місяців, народів, вітрів тощо. За значенням іменниками жіночого роду є: назви осіб, тварин жіночої статі, назви дерев, міст, країн, островів. За значенням середнього роду є невідмінювані іменники (сасао, п – какао). Про те, як визначити рід іменника за закінченням, більш детально ми розглянемо при вивченні відмін іменників.

2. два числа (num̄erus): singulāris – однина,

plurālis – множина;

3. шість відмінків (casus):

nomīnatīvus – називний (хто, що?);

genetīvus – родовий (кого, чого?);

datīvus – давальний (кому, чому?);

accusatīvus – знахідний (кого, що?);

ablatīvus – орудний (ким, чим? де? коли? куди?);

vocatīvus – кличний;

4. п'ять відмін (declinatio I–V).

Тип відміни визначають за закінченням родового відмінка однини, вказаним у словнику:

declinatio prima - Gen.s. - ae;

declinatio secunda - Gen.s - i;

declinatio tertia - Gen.s - is;

declinatio quarta - Gen.s - us;

declinatio quinta - Gen.s - ei.

У словниках латинські іменники подаються таким чином: форма називного відмінка однини, закінчення родового відмінка однини рід іменника. Словникова форма іменника дає всю необхідну про нього інформацію: natura, ae f - природа (форма називного відмінка, закінчення родового та рід іменника, I відміна). Так, іменник cortex, corticis m – кора, кірка – належить до III відміни, тому що в родовому відмінку має закінчення – is. Якщо в основі іменника відбуваються зміни, то закінчення gen. sing. подається з частиною основи; якщо слово односкладове, то форма gen. sing. наводиться повністю. Основа іменника – це незмінювана частина слова, яка передає його лексичне значення. Для того, щоб визначити основу латинського іменника, необхідно поставити його у форму родового відмінка однини (gen. sing.) і відкинути закінчення. Вивчаючи латинські іменники, слід запам'ятовувати їх у називному та родовому відмінках однини. Наприклад, форма запису іменник у словнику: caput, itis n – голова, що означає цей іменник середнього роду III відміни.

Питання для самоконтролю

1. З чого складається словникова форма іменника?
2. Скільки відмін іменників у латинській мові?
3. Як визначається відміна латинського іменника?
4. Як визначається рід латинського іменника?
5. Як визначається основа латинського іменника?
6. Які відмінки є в латинській мові?

Тема 7. I відміна іменників. Відмінювання в однині та множині.

Неузгоджене означення.

До першої відміни належать іменники жіночого роду, які в nom. sing. мають закінчення -a, а в gen. sing. – -ae. Наприклад: vita, ae f – життя; planta, ae f – рослина, silva, ae f - ліс. До першої відміни належать також деякі іменники чоловічого роду, які мають такі самі закінчення. Здебільшого це

іменники, які означають професію або рід діяльності: *nauta, ae m* – мореплавець, *agricola, ae m* – землероб; *collega, ae m* – колега. До I відміни відноситься також невелика кількість слів жіночого роду грецького походження, які в називному відмінку однини мають закінчення *e*, а в родовому *es*. Їх необхідно запам'ятати у словниковій формі. Наприклад: *Aloë, ës f* — алое; *chole, es f* — жовч.

NB! Відмінюючи іменники, закінчення приєднують до основи, отриману через відкидання закінчення родового відмінка (табл. 5). *Nota bene!* – Зверни увагу! Пишуть скорочено: NB!, коли на полях книги, конспекту хочуть позначити яку-небудь важливу думку автора. Майже завжди *Voc.= N*.

Відмінкові закінчення іменників I відміни:		Зразок відмінювання іменників першої відміни:	
Sing.	Pl.	Sing.	Pl.
N. – a	- ae	N. <i>silva</i>	<i>silvae</i>
G. – ae	- arum	G. <i>silvae</i>	<i>silvarum</i>
D. – ae	- is	D. <i>silvae</i>	<i>silvis</i>
Acc.– am	- as	Acc. <i>silvam</i>	<i>silvas</i>
A. – a	- is	Abl. <i>silva</i>	<i>silvis</i>
V. – a	- ae	V. <i>silva</i>	<i>silvae</i>

При відмінюванні відмінкові закінчення приєднуються до *основи слова*. Основа іменника практично визначається за формою родового відмінка. Для цього від форми родового відмінка треба відкинути закінчення родового відмінка даної відміни.

Неузгодженим означенням називається означення, виражене іменником у родовому відмінку однини чи множини. Перекладатися українською мовою може як неузгодженим, так і узгодженим означенням: *Primula veris* (від *ver, veris, n*) - первоцвіт весняний (дослівно: первоцвіт весни); *tinctura Valerianae* - настойка валеріани, або валеріанова настойка; *oleum Olivarum* - оливкова олія. Неузгоджене означення, як і узгоджене, ставиться після означуваного іменника. Традиційно назви лікарської рослинної сировини й лікарських засобів у неузгодженому означенні пишуться з великої літери. Неузгоджене означення завжди залишається незмінним за формою, у той час як означуваний іменник

відмінюється. У номенклатурних назвах кісточкових олій і вод назви плодів вживаються у множині. Наприклад: aqua Amygdalarum — мигдалева вода, oleum Olivarum — оливкова олія.

Питання для самоконтролю

1. Якого роду іменники належать до I відміни?
2. Що таке неузгоджене означення?
3. Які відмінки у I відміні мають однакові закінчення?
4. Що є ознакою I відміни?
5. Яку особливість мають іменники чоловічого роду при відмінюванні?

Тема 8. II відміна іменників. Іменники чоловічого та середнього роду.

Винятки щодо роду. Відмінювання іменників.

Іменники другої відміни – це іменники чоловічого (m) та середнього роду (n), які в Gen.sing. мають закінчення – i. У Nom. sing. іменники чоловічого роду (m) закінчуються на –us, –er, середнього роду – на –um та деякі іменники грецького походження – на –on: ramus, i m – гілка; musculus, i m – м'яз; cancer, sgi m – рак; cranium, i n – череп; colon, i n – ободова кишка. Закінчення -um є характерним для іменників латинського походження, а -on – для іменників грецького походження. Інколи у сучасній біологічній номенклатурі вживаються обидві форми: lycopersicum (lycopersicon), i n – помідор chamenerium (chamenerion), i n – іван-чай. В іменниках другої відміни на –er під час відмінювання є зазвичай випадас, наприклад: diameter, diametri f – діаметр (подібно в українській мові: вітер – вітру). Деякі іменники зберігають –e – при відмінюванні: vesper, vespēri, m – вечір; puer, pueri – хлопчик. У таких іменниках в словниках в G.sing. записується не окреме закінчення, а частина основи: liber, bri, m – книга; puer, ěri, m – хлопчик. NB! Назви дерев та кущів, які в Nom. Sing. мають закінчення -us, за значенням належать до жіночого роду. Наприклад: malus, i f – яблуна; prugus, i f – груша; prunus, i f – слива та інші. До жіночого роду належать також іменники: humus, i f – ґрунт; methodus, i f – метод; crystallus, i f – кристал; diameter, tri f – діаметр та деякі інші. NB! Грецькі іменники II відміни на –on: colon, i n – ободова кишка ganglion, i n – вузол basion, i n – базіон opisthion, i n – опістіон

encephalon, i n – головний мозок acromion, i n – надплечовий відросток olecranon, i n – ліктювий відросток skelĕton, i n – скелет.

Відмінкові закінчення іменників II відміни чоловічого роду.

Sing.	Pl.
N. - us, - er - i	
G. – i	- orum
D. - o	- is
Acc.- um	- os
Abl. – o	- is
V. - e, - er	- i

Зразок відмінювання іменників II відміни чоловічого роду.

Hortus, i m - сад		ager, gri m - поле	
Sing.	Pl.	Sing.	Pl.
N. hortus	horti	N. ager	agri
G. horti	hortorum	G. agri	agrorum
D. horto	hortis	D. agro	agris
Acc.hortum	hortos	Acc.agrum	agros
Abl.horto	hortis	Abl.agro	agris
V. horte	horti	V. ager	agri

У іменників середнього роду форма знахідного відмінка збігається із формою називного відмінка. Також іменники середнього роду усіх відмін при відмінюванні мають три відмінки однакові, а саме: N.=Acc.=V., причому у множині ці відмінки завжди закінчуються на – a. Ці особливості властиві всім іменникам середнього роду в латинській мові, незалежно від того, до якої відміни вони відносяться.

Зразок відмінювання іменників середнього роду.

exemplum, i n - приклад, зразок

Sing.	Pl.
N. exemplum	exempla
G. exempli	exemplorum

D. *exemplo* *exemplis*

Acc. *exemplum* *exempla*

Abl. *exemplo* *exemplis*

V. *exemplum* *exempla*

Тема 9. Прикметник I-II відміни. Запис прикметників у словнику.

Відмінювання. Узгодження прикметника з іменником. Вживання прикметників I-II відмін у анатомічній термінології.

Прикметники в латинській мові, як і іменники, мають граматичні категорії роду (*masculinum, femininum, neutrum*), числа (*singularis et pluralis*) та відмінка (*nominativus, genetivus etc.*). Латинські прикметники поділяються на дві великі групи: до першої групи належать прикметники I-II відмін, до другої – прикметники III відміни. У словнику прикметник подається в N. sing. Повністю наводиться форма чоловічого роду прикметника, а далі – закінчення жіночого й середнього родів: *longus, -a, um* – довгий, а, е. Прикметники не мають окремої відміни, вони відмінюються за зразком іменників.

Прикметники першої групи мають такі родові закінчення: чоловічий рід (m) жіночий рід (f) середній рід (n) -us, -er -a -um Наприклад: *albus* – білий, *alba* – біла, *album* – біле *niger* – чорний, *nigra* – чорна, *nigrum* – чорне. Більшість прикметників на -er втрачають -e- при відмінюванні (явище випадного голосного): *ruber* – червоний, *rubra* – червона, *rubrum* – червоне. Деякі прикметники зберігають -e- при відмінюванні: *asper* – шорсткий, *aspera* – шорстка, *asperum* – шорстке.

Прикметники першої групи жіночого роду (із закінченням -a) відмінюються за зразком іменників I відміни, прикметники чоловічого роду (із закінченнями -us, -er) та середнього роду (із закінченням -um) – за зразком іменників II відміни.

Прикметники в латинській мові завжди ставляться після іменників і узгоджуються з ними у роді, числі та відмінку. Для того, щоб узгодити прикметник з іменником, необхідно: 1) визначити рід іменника (за словниковою формою); 2) у словниковій формі прикметника знайти родові

закінчення, відповідне роду іменника; 3) утворити необхідну родову форму прикметника, додавши до його основи родове закінчення: біологічний термін – *terminus biologicus* (m); біологічна форма – *forma biologica* (f). Слід пам'ятати, що граматичний рід іменника в українській і латинській мовах часто не збігається. В анатомічному терміні на першому місці завжди стоїть іменник у називному відмінку (винятком є такі терміни: *dura mater* – тверда мозкова оболонка, *ria mater* – м'яка мозкова оболонка, у яких прикметник стоїть на першому місці). Прикметник записується після іменника й узгоджується з ним у роді, числі та відмінку:

1. Іменник у Nom. + іменник у Gen. (неузгоджене означення) вена язика – *vena linguae*;
2. Іменник у Nom. + прикметник у Nom. (узгоджене означення) глибока вена – *vena profunda*;
- 3.а. Іменник у Nom. + іменник у Gen. + прикметник у Gen. вена правої легені – *vena pulmōnis dextri*;
- 3.б. Іменник у Nom. + іменник у Gen. + прикметник у Nom. глибока вена язика – *vena linguae profunda*.

Якщо у терміні на першому місці стоять слова *musculus*, *ligamentum*, *tunica*, *nodus*, то узгоджений прикметник ставиться одразу після цих слів: поперечна зв'язка лопатки – *ligamentum transversum scapulae*, лімфатичний вузол шиї – *nodus lymphaticus colli*.

Питання для самоконтролю

1. Як записуються у словнику прикметники першої групи?
2. За якою відміною відмінюються прикметники середнього роду?
3. Від чого залежить рід та число прикметника у словосполученні?

Тема 10. III відміна іменників. Особливості запису у словнику.

Визначення основи. Приголосна, голосна та мішана групи.

Відмінювання іменників.

До третьої відміни належать іменники всіх родів, які в Gen. Sing. мають закінчення *-is*, а в Nom. Sing. – різні закінчення. Як ми бачимо, характерною ознакою іменників III відміни є закінчення *-is* у родовому відмінку однини

(gen. sing.). У більшості іменників III відміни практична основа не збігається з основою називного відмінка однини, тому у словниковій формі іменника подається закінчення Gen. Sing. з частиною основи, в якій відбулися зміни. Для того, щоб визначити основу іменника III відміни, слід поставити його у форму Gen. Sing. і відкинути закінчення -is. Згідно з особливостями зміни відмінкових закінчень іменники III відміни поділяють на 3 групи: приголосну, мішану, голосну.

До приголосної групи належать нерівноскладові (різна кількість складів у називному і родовому відмінках) іменники (m, f, n), основа яких закінчується на один приголосний: *radix, radicis f* – корінь; *os, oris n* – кістка. До мішаної групи належать рівноскладові іменники (m, f, n) на -es, -is у Nom. sing та нерівноскладові з основою, що закінчується на групу приголосних: *lac, lactis n* – молоко; *pars, partis f* – частина; *cor, cordis n* – серце; *dens, dentis f* – зуб. До голосної групи належать іменники (n) середнього роду, основа яких у Nom. sing. закінчується на -e, -al, -ar: *rete, retis n* – сітка; *exemplar, exemplaris n* – приклад; *animal, animalis n* – тварина.

Залежно від типу іменники III відміни мають певні розбіжності у відмінюванні. Для того щоб провідміняти іменник III відміни, необхідно до його основи додати відмінкові закінчення, властиві даному типові. Більшість іменників III відміни відмінюється за приголосним типом. Іменники чоловічого і жіночого родів мають у Nom. Plur. спільне закінчення -es, а іменники середнього роду – закінчення -a. У Gen. Plur. іменники всіх родів мають закінчення -um.

Відмінкові закінчення іменників приголосної групи.

	m, f n	m, f n
	Sing.	Pl.
N.	різні	-es - a
G.	-is	-um
D.	-i	-ibus

Acc.	-em = N.	-es - a
A.	-e	-ibus
V.	=N	=N

Зразок відмінювання іменників приголосної групи.

cortex, icis m — кора

Sing.	Plur.
N. cortex	cortices
G. corticis	corticum
D. cortici	corticibus
Acc. corticem	cortices
Abl. cortice	corticibus
V. cortex	cortices

Іменники голосної групи відмінюються так само, як іменники приголосної групи, але з такими особливостями: Abl.sing. закінчується на – і (замість – e), N.pl. – ia (замість – a), G.pl. – ium (замість – um). Зразок відмінювання: animal, is n – тварина

Sing.	Plur.
N. animal	animalia
G. animalis	animalium
D. animalis	animalibus
Acc. animal	animalia
Abl. animalis	animalibus
V. animal	animalia

Іменники мішаної групи відмінюються так само, як іменники приголосної групи, крім G. pl., в якому мають закінчення – ium:

apis, is f -
Sing. Plur.
N. apis apes

G. apis apium

D. api apibus

Acc. apem apes

Abl. ape apibus

V. apis apes

При узгодженні прикметників першої групи з іменниками III відміни та при відмінюванні словосполучень слід пам'ятати, що закінчення іменників і прикметників не збігаються. Наприклад: frutex, icis m – кущ (minutus, a, um – маленький). Маленький кущ – frutex minutus. Іменник frutex відмінюється за приголосним типом III відміни, прикметник minutus – за II відміною. Або ще візьмемо приклад: arbor, oris f – дерево (altus, a, um – високий). Високе дерево – arbor alta. Іменник arbor відмінюється за приголосним типом III відміни, прикметник alta – за I відміною.

Питання для самоконтролю

1. Що є ознакою іменників III відміни?
2. Яка особливість запису іменників III відміни у словнику?
3. Що таке нерівноскладові іменники?
4. У якій групі є іменники середнього роду?
5. Чим відрізняються закінчення голосної групи?

Тема 11. III відміна прикметників. 3 групи прикметників. Запис у словнику та визначення основи прикметників. Прикметники III відміни у біологічній термінології.

Прикметники III відміни поділяються на такі групи:

- прикметники трьох закінчень, де кожному роду відповідає окреме закінчення: -er (m), -is (f), -e (n). Наприклад: celer, -eris, -ere (celer, celeris, celere) – швидкий; silvester, silvestris, silvestre - лісовий, лісова, лісове; основа визначається за формою жіночого чи середнього роду;
- прикметники двох закінчень: -is (m, f), -e (n). occipitalis, e (occipitalis, occipitale) – потиличний; cervicalis, e (cervicalis, cervicale) – шийний; основа таких прикметників також визначається за формою жіночого чи середнього

роду;

– прикметники одного закінчення. В Nom. sing. можуть мати закінчення -r, -s, -x для всіх трьох родів (m, f, n), Gen. sing. -is (m, f, n). У словниковій формі таких прикметників спочатку вказано форму називного відмінка (спільну для всіх трьох родів), а потім закінчення родового відмінка з кінцевою частиною основи. Словникова форма прикметників даної групи подібна до словникової форми іменників: sapiens, entis - розумний ; simplex, ĩcis - простий; par, paris - рівний. Основа прикметників одного закінчення визначається за формою родового відмінка однини за допомогою відкидання закінчення.

Прикметники III відміни незалежно від кількості родових закінчень відмінюються за голосним типом III відміни. Прикметники чоловічого і жіночого роду мають у nom. plur. спільне закінчення -es, а прикметники середнього роду – закінчення -ia. У gen. plur. прикметники всіх родів мають закінчення -ium.

За зразком прикметників III відміни з одним родовим закінченням відмінюються також дієприкметники теперішнього часу активного стану: repens, entis – повзучий, urens, entis – жалкий, nutans, antis – пониклий та ін. При узгодженні прикметників III відміни з іменниками та при відмінюванні словосполучень слід пам'ятати, що закінчення іменників і прикметників можуть не збігатися. Наприклад: кормова рослина – planta rabularis. Іменник planta відмінюється за I відміною, прикметник rabularis – за голосним типом III відміни.

У ботанічній номенклатурі прикметники 3 відміни вживаються як видові означення рослин, стоять у назвах рослин на другому місці і пишуться з малої літери. Наприклад:

Convallaria majālis – конвалія травнева;

Malva silvestris – мальва лісова;

Schizandra chinensis – лимонник китайський;

Ledum palustre – багно звичайне.

Прикметники *commūnis, e* та *vulgāris, e* в ботанічних назвах рослин мають однакове значення “звичайний”. Частіше вживаним в цьому значенні є

прикметник *vulgāris*, е; прикметник *commūnis*, е вживається рідко.

Наприклад:

Anīsum vulgāre – аніс звичайний;

Tanacētum vulgāre – кульбаба лікарська;

Thymus vulgāre – чебрець звичайний;

Origanum vulgare – материнка звичайна;

Berberis vulgaris – барбарис звичайний;

Ricīnus commūnis – рицина звичайна;

Juniperus commūnis – ялівець звичайний.

Питання для самоконтролю

1. На які групи діляться прикметники III відміни?
2. Як записуються у словнику прикметники з одним родовим закінченням?
3. Як визначити основу прикметників III відміни?
4. Які особливості у прикметників при відмінюванні?
5. Як вживаються прикметники у ботанічній номенклатурі?

Тема 12. IV відміна іменників. V відміна іменників. Винятки за родом. Відмінювання. Узгодження з прикметниками I-III відмін.

Біномінальна номенклатура.

До 4 відміни належать іменники чоловічого роду із закінченням в N. sing. – *us*, а також іменники середнього роду, які в N. sing. мають закінчення - *u*. В G. sing. всі іменники четвертої відміни мають закінчення - *us*. Напр.: *fructus, um m* – плід, овоч, *sensus, us m* – відчуття, *visus, us m* – зір, *motus, us m* – рух, *genu, us n* – коліно, *cornu, us n* – ріг, *gelu, us n* – холод. Декілька іменників 4 відміни на - *us* є жіночого роду: *Quercus, us f* – дуб (як кожна назва дерев), *manus us f* – рука, *acus, us f* – голка, *domus, us f* – дім.

Відмінкові закінчення іменників 4 відміни:

Singularis	Pluralis
m n	m n
N. -us -u	-us -ua
G. - us -us	-uum -uum

D. - ui -u	-ībus -ībus
Acc. -um -u	-us -ua
A. - u -u	-ībus -ībus
V. - us -u	-us -ua

Зразки відмінювання:

sinus, us m - пазуха; cornu, us n - ріг

Sing.	Plur.
Nom. sinus cornu	sinus cornua
Gen. sinus cornus	sinuum cornuum
Dat. sinui cornu	sinibus cornibus
Acc. sinum cornu	sinus cornua
Abl. sinu cornu	sinibus cornibus

До п'ятої відміни належить невелика група іменників жіночого роду, які в nom. sing. мають закінчення -es, а в gen. sing. – -ei (-ēi – після голосного і -ēi – після приголосного): species, ēi f – вид (таксономічна категорія); facies, ēi f – обличчя, поверхня; res, rēi f – справа, річ.

Іменники V відміни, крім слів res, dies відмінюються лише в однині, а в множині можуть вживатися лише у N. і Acc. Слово dies, ei є чоловічого роду, але може бути і жіночого роду, якщо вживається у значенні – визначений день, термін. Напр.: dies certa - визначений день, dies constituta - встановлений день, але dies festus m – святковий день.

Відмінкові закінчення іменників 5 відміни та зразки відмінювання:

Sing.	Pl.	Sing.	Pl.
N. - es	- es	N. res	res
G. - ei	- ērum	G. rei	rerum
D. - ei	- ēbus	D. rei	rebus
Acc. - em	- es	Acc. rem	res
A. - ē	- ebus	A. re	rebus
V. - es	- es	V. res	res

N.B! Більшість іменників п'ятої відміни не відмінюються в множині, крім:

Species, ei f. – у значенні «збір трав»

Res, ei f. - річ, справа; Dies, ei f. або m. – день.

Біномінальна номенклатура

Біномінальна номенклатура – це позначення видів організмів подвійним найменуванням, з яких перше означає родову назву, друге – видову. Напр., *Betula verrucosa* (береза бородавчаста), *Passer domesticus* (горобець звичайний). Утворення та вживання латинських наукових назв рослин регулюються зводом правил – Міжнародним кодексом ботанічної номенклатури. Останній такий кодекс був прийнятий у 1972 р. Міжнародний кодекс складається з чітко організованої системи латинських назв систематичних груп, які називаються *таксонами*. Біномінальну номенклатуру запровадив шведський вчений К. Лінней, який застосовував її у праці "Система природи" (1735).

За принципом К. Ліннея ботанічна наукова номенклатура має біномінальний, тобто двоіменний, характер. Назва кожної рослини складається з двох слів. Перша – назва роду (*genus*) – виражається іменником в називному відмінку, друга – назва виду (*species*) – виражається найчастіше прикметником, рідше – іменником в називному або родовому відмінку, невідмінюваним іменником або іменником з означенням. Родова і видова назви вказують на історію вивчення рослини, географічні дані, вживання рослини, час зростання, морфологічні або фізичні особливості рослини. Видова назва визначає індивідуальність рослини, її специфіку. Бінарні назви оформляються за певними правилами. Вони повинні бути за формою латинськими або латинізованими, тобто написаними з дотриманням правил латинської граматики.

У ботанічній номенклатурі назву роду пишуть з великої букви, назву виду - з малої:

Artemisia taurica - полин таврійський;

Olea europaea - олива європейська;

Lamināria japonica - ламінарія японська;

Amygdalus dulcis - мигдаль солодкий;

Arnica montana - гірська арніка;

Viola arvensis - фіалка польова;

Hypericum perforatum - звіробій проколотий.

У кінці назви часто вказують (у скороченій формі) ім'я ботаніка, який уперше описав дану рослину. Наприклад:

Oryza sativa L. (Linnaeus)

Rosa cinnamomea L.

Taraxacum officinale Wigg. (Wigger).

У латинських номенклатурних найменуваннях видові епітети, утворені від власних назв, пишуться з малої букви, а в українських – з великої. Власні назви, запозичені з мов із латинським алфавітом (англійської, французької тощо) зберігають оригінальне написання. Наприклад: Jonson – Джонсон, Gilmore – Гилмур, Pourtet – Пурте. Власні назви, запозичені з мов із нелатинськими алфавітами, транслітеруються за спеціальними правилами, які склалися під впливом латинської та німецької орфографії. Схема граматичного аналізу біномінальних термінів:

1) латинська назва – переклад;

2) аналіз за кількістю компонентів, вид синтаксичного зв'язку (узгоджене означення, неузгоджене означення, прикладка);

3) родова назва: частина мови, рід, відміна, відмінок, число;

4) видовий епітет: частина мови, рід, відміна, відмінок, число.

Зразки граматичного аналізу термінів:

a) *Triticum durum* – Пшениця тверда. Біномінальна назва виду (узгоджене означення). Родова назва: *Triticum*, іменник, n, II відміна, Nom. Sing. Видовий епітет: *durum*, прикметник, n, II відміна, Nom. Sing.;

b) *Peronospora pisi* – Пероноспора гороху. Біномінальна назва виду (неузгоджене означення). Родова назва: *Peronospora*, іменник, f, I відміна, Nom. Sing. Видовий епітет: *pisii*, іменник, n, II відміна, Gen. Sing.;

c) *Allium* *sepa* – Цибуля городня. Біномінальна назва виду (прикладка) Родова назва: *Allium*, іменник, n, II відміна, Nom. Sing. Видовий епітет: *sepa*, іменник, f, I відміна, Nom. Sing.;

d) *Ciconia* *ciconia* – Лелека білий. Біномінальна назва виду (тавтономія) Родова назва: *Ciconia*, іменник, f, I відміна, Nom. Sing. Видовий епітет: *ciconia*, —”—.;

e) *Beta vulgaris* var. *esculenta* – Буряк звичайний, різновид – столовий.

Складена назва різновиду. Родова назва: *Beta*, іменник, f, I відміна, Nom. Sing. Видовий епітет: *vulgaris*, прикметник, f, III відміна, Nom. Sing. (узгоджене означення). Внутрішньовидовий епітет: *esculenta*, прикметник, f, I відміна, Nom. Sing. (узгоджене означення).

Питання для самоконтролю

1. Якого роду іменники належать до четвертої відміни?
2. Що є ознакою IV відміни?
3. Які особливості мають іменники V відміни при відмінюванні?
4. Хто запровадив біномінальну номенклатуру?
5. Які є видові епітети у латинських номенклатурних найменуваннях?

Рекомендована література

1. Балалаєва О. Ю. Латинська мова та основи біологічної термінології : навч. посіб. / О. Ю. Балалаєва, І. І. Вакулик. Київ : НУБІП України, 2014. 374 с.
2. Лазарєв О. В. Латинська мова : навчальний посібник для студентів агробіологічних спеціальностей. Умань : Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2017. 130 с.
3. Ревак Н., Сулим В., Назаренко О. Латинська мова та основи біологічної термінології. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2016. 406 с.
4. Сафроняк О., Волощук В., Волощук М. Латинська мова. Львів, 2015. 457 с.
5. Світлична Є.І. Латинська мова. Навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 440 с.
6. Сусол Л. О., Цитович Е. О. Латинська мова: навчальний посібник. Одеса: ФОП Бондаренко М. О., 2019. 104 с.

Навчальне видання

ЛАТИНСЬКА МОВА

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

до практичних занять та самостійної роботи
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня
спеціальності 162 Біотехнології та біоінженерія

Укладачі

Миронова Лариса Анатоліївна

Ульянова Вікторія Олегівна

В авторській редакції

Підписано до друку 28.06.2024 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 2,09. Наклад 30. Замовлення № 0824-20.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво та друк: Олді+
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Свідоцтво ДК № 7642 від 29.07.2022 р.

Тел.: +38 (098) 559-45-45,
+38 (095) 559-45-45, +38 (093) 559-45-45
Для листування: 65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
E-mail: office@oldiplus.ua

